

Sygn. akt II PK 307/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 lutego 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący)

SSN Beata Gudowska

SSN Krzysztof Staryk (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa S. K.

przeciwko F. Spółce z o.o. w W.

o odszkodowanie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Spółecznych w dniu 27 lutego 2019 r.,

skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 26 stycznia 2017 r., sygn. akt III APa [...],

I. oddala skargę kasacyjną,

**II. zasądza od Skarbu Państwa - Sądu Apelacyjnego w [...]
na rzecz adwokata M. O. kwotę 4050 (cztery tysiące pięćdziesiąt)
zł tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej,
udzielonej z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 26 stycznia 2017 r., sygn. akt III APa [...], Sąd Apelacyjny w [...] – w sprawie z powództwa S. K. przeciwko F. Spółce z o.o. w W. o odszkodowania – oddalił apelację powoda od wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w W. z dnia 29 stycznia 2015 r., sygn. akt VII P [...], oddalającego powództwo.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego powód zaskarżył skargą kasacyjną. Skargę oparto na obydwu podstawach kasacyjnych określonych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. W ramach podstawy materialnoprawnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) zarzucono naruszenie:

a) art. 45 ust. 1 Konstytucji RP przez naruszenie prawa strony powodowej do rzetelnego procesu. Prawo to gwarantuje stronie takie ukształtowanie przebiegu postępowania, aby w jego trakcie zostały zachowane zasady sprawiedliwości proceduralnej i dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej, która powodowi pomimo jego wniosków nie została udzielona;

b) art. 6 i art. 13 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. poprzez naruszenie prawa strony powodowej do rzetelnego procesu i naruszenie obowiązku zapewnienia stronie powodowej bezpłatnej pomocy prawnej w sytuacji, w której jest ona przewidziana przez prawo krajowe.

W ramach podstawy procesowej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) zarzucono naruszenie:

- art. 379 § 5 k.p.c. w związku z art. 5 k.p.c. i art. 212 § 1 i 2 k.p.c. – skutkujące nieważnością postępowania zarówno przed sądem drugiej jak i pierwszej instancji – przez pozbawienie powoda możliwości obrony jego praw wskutek odmowy ustanowienia pełnomocnika z urzędu oraz braku stosownego pouczenia o możliwości ubiegania się o jego ustanowienie w sytuacji, gdy powód swoim zachowaniem wyraźnie wskazywał nieznaną reguł postępowania i nieporadność, prowadzącą do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie był w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia;

- art. 386 § 2 k.p.c. przez jego niezastosowanie przez sąd drugiej instancji, mimo że postępowanie przed sądem pierwszej instancji było dotknięte nieważnością z tego powodu, że powód był pozbawiony możliwości obrony jego praw w skutek odmowy ustanowienia pełnomocnika z urzędu oraz braku stosownego pouczenia o możliwości ubiegania się o jego ustanowienie w sytuacji, gdy powód swoim zachowaniem wyraźnie wskazywał nieznajomość reguł postępowania i nieporadność w jego prowadzeniu oraz ubiegał się dwukrotnie o udzielenie pomocy prawnej z urzędu;

- art. 5 i art. 212 § 1 i 2 k.p.c. przez ich niezastosowanie i brak ustanowienia dla strony pełnomocnika z urzędu lub co najmniej pouczenia strony o możliwości domagania się jego ustanowienia w sytuacji, gdy powód swoim zachowaniem wyraźnie wskazywał nieznajomość reguł postępowania i nieporadność, prowadzącą do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie był w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia.

Skarżący wniósł między innymi o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz wyroku Sądu pierwszej instancji, zniesienie postępowania „obu instancji” i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu – w W. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego oraz o zasądzenie na rzecz pełnomocnika skarżącego ustanowionego z urzędu, kosztów zastępstwa procesowego za sporządzenie i wniesienie skargi kasacyjnej, według norm przepisanych.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną strona pozwana wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej w całości oraz o zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego, według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

S.K. wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...], oddalającego apelację powoda od wyroku Sądu Okręgowego w W., oddalającego w całości powództwo, które, jak wynika z uzasadnienia zaskarżonego wyroku, w piśmie procesowym z dnia 13 grudnia 2011 r. zostało sprecyzowane ostatecznie

jako dotyczące: odszkodowania z tytułu dyskryminacji w kwocie 100.000 zł, odszkodowania za uszczerbek na zdrowiu w kwocie 100.000 zł, odszkodowania za brak możliwości trenowania i rozwijania się w profesji sędziego sportowego i trenera w kwocie 100.000 zł, odszkodowania z tytułu braku możliwości awansu zawodowego, braku możliwości pracowania i zarabiania pieniędzy w kwocie 81.000 zł. Inne roszczenia powoda, dotyczące na przykład wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych, zostały przekazane do rozpoznania sądowi rejonowemu.

Zarzuty skargi kasacyjnej akcentują kwestię nieważności postępowania apelacyjnego, której domniemaną przyczyną miało być pozbawienie powoda możliwości obrony jego praw (art. 379 pkt 5 w związku z art. 5 w związku z art. 212 § 2 i w związku z art. 386 § 2 k.p.c.).

Wymienione przepisy stanowią, że w razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania cywilnego występującym w sprawie bez pomocy profesjonalnego pełnomocnika niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych (art. 5 k.p.c.), zaś przewodniczący może udzielić stronom niezbędnych pouczeń, a stosownie do okoliczności zwraca im uwagę na celowość ustanowienia pełnomocnika procesowego (art. 212 § 2 k.p.c.). Z kolei osoba fizyczna, choćby nie była zwolniona z obowiązku ponoszenia kosztów sądowych, może się domagać ustanowienia adwokata lub radcy prawnego z urzędu, jeśli złoży oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny (art. 117 § 2 k.p.c.) a sąd uwzględni wniosek, jeżeli udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie uzna za potrzebny (art. 117 § 5 k.p.c., który w sposób nieprawidłowy został pominięty w zarzutach analizowanej skargi kasacyjnej). Wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, zgłoszony po raz pierwszy w postępowaniu apelacyjnym, kasacyjnym lub postępowaniu ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, sąd przekazuje do rozpoznania sądowi pierwszej instancji, chyba że uzna wniosek za uzasadniony (art. 117 § 6 k.p.c.). Zgodnie z utrwalonym i jednolitym orzecznictwem w ramach kontroli kasacyjnej Sąd Najwyższy jest uprawniony do badania, czy zachodzi nieważność postępowania

pierwszoinstancyjnego tylko wtedy, gdy skarżący zarzucił w ramach drugiej podstawy kasacyjnej obrazę art. 378 § 1 lub art. 386 § 2 k.p.c. Zarzut naruszenia art. 379 pkt 5 k.p.c. może być zatem rozpatrywany wyłącznie w odniesieniu do postępowania przed Sądem Apelacyjnym. Jego ocena, musi uwzględniać, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem odmowa ustanowienia dla strony pełnomocnika z urzędu co do zasady nie usprawiedliwia zarzutu nieważności postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony swych praw. Inaczej jest wtedy, gdy strona swoim zachowaniem wykazuje nieznaną reguł postępowania lub nieporadność, prowadzącą do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie jest w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2017 r., w sprawie V CSK 14/17, LEX nr 2455744 i przytoczone w nim orzecznictwo).

Stosownie do jeszcze dalej idącego poglądu, pozbawienie możliwości obrony interesów spowodowane tą przyczyną występuje tylko w rzadkich i wyjątkowych przypadkach oczywiście wadliwej oceny zdolności poznawczych, intelektualnych i komunikacyjnych strony, która jest tak dalece nieporadna, że jej osobiste uczestnictwo i obrona interesów w postępowaniu jest jedynie formalnym pozorem (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2013 r., II CSK 167/13, niepubl.). W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się również, że choroba lub inna ułomność psychiczna strony sama przez się nie powoduje nieważności postępowania z powodu niemożności obrony przez stronę swych. Nieważność taka zachodzi wtedy, gdy strona, której odmówiono stanowienia pełnomocnika z urzędu, ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest w stanie podjąć racjonalnej obrony swych praw w postępowaniu sądowym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2016 r., II CSK 72/16, niepubl.).

Z art. 5 k.p.c. i art. 212 § 2 k.p.c. nie wynika powinność sądu o charakterze ogólnego obowiązku udzielania w każdym wypadku pouczeń osobom stającym przed sądem, tylko dlatego, że występują bez profesjonalnego pełnomocnika. Udzielenie pouczenia zależy od oceny i uznania sądu uwiarygodnionego konkretną sytuacją procesową i staje się powinnością sądu tylko w sytuacjach zupełnie wyjątkowych, kiedy zachodzi potrzeba zapobieżenia nierówności podmiotów

toczącego się postępowania, a więc wówczas, gdy strona z uwagi na swoją nieporadność i stopień skomplikowania sprawy nie jest w stanie zrozumieć istoty prowadzonego postępowania i podjąć w związku z tym stosowne czynności procesowe (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 2017 r., II UK 112/16, LEX nr 2298299, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 października 2017 r., II UK 443/16, LEX nr 2390731).

W ocenie Sądu Najwyższego, w sprawie objętej niniejszą skargą kasacyjną, nie doszło do nieważności postępowania. Sprawa toczyła się przez wiele lat, powód korzystał z licznych możliwości zgłaszania swoich roszczeń, ich modyfikacji, zgłaszania wniosków dowodowych, prezentowania swoich wyjaśnień. Kwestia zasadności roszczenia jest jednak kwestią odrębną od kwestii podejmowanych czynności procesowych. Powód podejmował świadomie, prawidłowo i skutecznie czynności procesowe w toku procesu, w szczególności zmierzające do udowodnienia roszczenia z pomocą licznych dowodów z zeznań świadków. Powód sporządzał samodzielnie długie i szczegółowe pisma procesowe z powołaniem się na konkretne przepisy prawa i poglądy doktryny. Powód między innymi powoływał się na Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej i inne unormowania międzynarodowe, co wskazuje na ponadprzeciętną świadomość prawną. Proces trwał przez ponad sześć lat. Postępowanie dowodowe przeprowadzone zostało wnikliwie i wyczerpująco, co znalazło odzwierciedlenie w sześciu tomach akt sprawy.

Zdaniem Sądu Najwyższego również poziom wykształcenia powoda i jego cech osobowych nie stwarzał podstaw do uznania, że nie jest on w stanie poradzić sobie z prowadzeniem procesu. Jak wynika z zaskarżonego wyroku powód ukończył studia magisterskie w renomowanej Wyższej Szkole [...] na kierunku ekonomia, gdzie miał okazję uczęszczać na zajęcia z zakresu prawa. W pracy u pozwanego powód był wysoko oceniany, będąc kwalifikowany jako najlepszy sprzedawca, co świadczy o jego ponadprzeciętnej zaradności. Osiągał też sukcesy w sporcie TaeKwonDo, co wskazuje na wysoki stopień wytrwałości i umiejętności koncentracji na wykonywanych zadaniach. Wprawdzie w czasie procesu powód dołączył do akt zaświadczenie dotyczące wizyt u psychologa, jednak nie przedstawił żadnych zaświadczeń obrazujących zaburzenia psychiatryczne

lub dotyczące schorzeń zdiagnozowanych przez lekarza psychiatrę. Również w skardze kasacyjnej pełnomocnik powoda nie wskazał żadnych dowodów, które mogłyby sugerować, że z uwagi na stan psychiczny powód nie był w stanie samodzielnie uczestniczyć w postępowaniu sądowym. Antytetyczne sugestie skargi kasacyjnej w tej sytuacji należało uznać za gołosłowne i nieuzasadnione.

Zwrócić należy uwagę, że Sąd pierwszej instancji na wniosek powoda zobowiązał pozwanego do złożenia dokumentacji pracowniczej oraz wskazania adresów osób zatrudnianych w tym samym czasie co powód. Powód złożył do akt sprawy dokumentację medyczną oraz potwierdzającą przebieg kształcenia, a także zgłosił ponad dziesięciu świadków. Wszystkie wnioskowane przez powoda dowody z dokumentów oraz zeznań świadków zostały przez Sąd uwzględnione. Świadkowie byli przesłuchiwanii zarówno przez Sąd orzekający, jak i w drodze pomocy prawnej. Część świadków została wezwana na rozprawę za pośrednictwem funkcjonariuszy Policji. Także powód został przesłuchany wnikliwie. Sąd pierwszej instancji na bieżąco udzielał powodowi stosownych pouczeń, także w zakresie prawa materialnego, co znajduje odzwierciedlenie w protokołach rozpraw. Wreszcie powód sporządził samodzielnie i prawidłowo wniósł apelację od wyroku Sądu Okręgowego w W., a także popierał ją osobiście na rozprawie apelacyjnej. Powód podejmował skuteczne czynności procesowe, był obecny na rozprawie i aktywnie zajmował stanowisko. Poza rozprawą powód, za zgodą sądu, przeglądał akta sprawy i fotografował znajdujące się w nich dokumenty. Oddalenie przez Sąd pierwszej instancji wniosku powoda o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, nie nasuwa – w tych okolicznościach - wątpliwości. Gwarancje procesowe powoda nie zostały naruszone. Powód też otrzymał częściowo pomoc, pozwalającą mu dochodzić swoich praw, w postaci częściowego zwolnienia od kosztów sądowych, w szczególności opłaty od pozwu.

W zakresie naruszenia przepisów prawa materialnego powołane zostały w skardze kasacyjnej przepisy Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. oraz Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jednak bez szczegółowego uzasadniania, w jakim zakresie miałyby wpłynąć na wykładnię przedstawionych wyżej przepisów lub na ocenę powstania nieważności postępowania, co uniemożliwia adekwatne odniesienie do tych zarzutów.

Zgodnie z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. skargę kasacyjną można oprzeć na naruszeniu przepisów postępowania, jeżeli uchybienie to mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Powołując się na tę podstawę skarżący powinien więc wykazać, że następstwa stwierdzonych wadliwości były tego rodzaju lub tej skali, że współkształtowały (lub mogły kształtować) treść zaskarżonego orzeczenia. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2018 r., w sprawie III UK 64/17 (LEX nr 2549250) przypomniano, że aby zarzut naruszenia przepisów postępowania mógł doprowadzić do uwzględnienia skargi kasacyjnej, konieczne jest wykazanie istotnego wpływu owego naruszenia na wynik sprawy. Nie chodzi przy tym o czysto teoretyczną możliwość takiego wpływu lecz o wykazanie, że w okolicznościach danej sprawy ten wpływ był realny.

Ad casum nie można uznać, że pełnomocnik powoda wykazał w skardze kasacyjnej, iż odmowa przyznania powodowi pełnomocnika z urzędu miała realny wpływ na wynik sprawy, co oznacza brak możliwości uwzględnienia zarzutów naruszenia przepisów postępowania odnoszących się do tego przedmiotu.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. O kosztach pełnomocnika z urzędu orzeczono stosownie do § 16 ust. 4 pkt 2 w związku z § 15 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r., w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 18).